

JÜRGEN SORGES

1900

THE WORLD THROUGH OLD PHOTOGRAPHS

SVĚT NA STARÝCH FOTOGRAFIÍCH

SVET NA STARÝCH FOTOGRAFIÁCH

ŚWIAT NA STARYCH FOTOGRAFIACH

LUMEA ÎN FOTOGRAFII DE EPOCĂ

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

P. 2

Venezia, Piazza San Marco, Italy
Benátky, Piazza San Marco
Benátky, Námestie sv. Marka, Taliansko
Wenecja, plac św. Marka,
Venezia, Piața San Marco, Italia
Βενετία, Πιάτσα Σαν Μάρκο, Ιταλία

KÖNEMANN

© 2016 koenemann.com GmbH
www.koenemann.com

© 2017 Vydavatelství SLOVART, Praha
© 2017 Vydavateľstvo SLOVART, Bratislava
© 2017 451F sp. z o.o., Polska
© 2017 Prior Media Group, București
© 2017 Retail World (Public), Greece and Cyprus

Concept, Project Management: koenemann.com GmbH
Text: Jürgen Sorges
Editing: Kristina Menzel

Translations: textcase.eu (English), Antonín Handl (Czech),
Peter Draškaba, Ema Draškabová (Slovak), Grzegorz Rafałowski (Polish),
Ioana Hariton (Romanian), Sofia Giannoulaki (Greek)

Art Direction: Oliver Hessmann
Layout: Christoph Eiden
Picture credits: akg-images gmbh

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced,
photocopied or duplicated in any form without the prior written
permission of the publisher.

ISBN: 978-3-7419-1935-0 (Czech edition)
ISBN: 978-3-7419-1963-3 (Slovak edition)
ISBN: 978-3-7419-1895-7 (Polish edition)
ISBN: 978-3-7419-1936-7 (Romanian edition)
ISBN: 978-3-7419-1896-4 (Greek edition)

Typesetting ITEM, s. r. o., Bratislava
Printed in Spain by Liberdúplex

6 À propos**20 Great Britain and Ireland**

Velká Británie a Irsko
 Velká Británie a Írsko
 Wielka Brytania i Irlandia
 Marea Britanie și Irlanda
 Μεγάλη Βρετανία και Ιρλανδία

49 West and Central Europe

Západní a střední Evropa
 Západná a stredná Európa
 Zachodnia i środkowa Europa
 Europa de vest și centrală
 Δυτική και Κεντρική Ευρώπη

161 Eastern Europe

Východní Evropa
 Východná Európa
 Europa Wschodnia
 Europa de est
 Ανατολική Ευρώπη

205 Near East

Blízky východ
 Blízky východ
 Bliski Wschód
 Orientul apropiat
 Εγγύς Ανατολή

213 Middle and Far East

Střední a Dálný východ
 Stredný a Ďaleký východ
 Daleki Wschód
 Orientul mijlociu și îndepărtat
 Μέση και Άπω Ανατολή

240 Australia

Austrálie
 Austrália
 Australia
 Australia
 Αυστραλία

246 North America

Severní Amerika
 Severná Amerika
 Ameryka Północna
 America de nord
 Βόρειος Αμερική

294 Latin America

Latinská Amerika
 Latinská Amerika
 Ameryka Łacińska
 America latină
 Λατινική Αμερική

301 Africa

Afrika
 Afrika
 Afryka
 Africa
 Αφρική

The World around 1900

The end of the 19th and the beginning of the 20th centuries marked a change in era, and not just for those who mark time based on the birth of Christ. There were, of course, many other calendar systems in use 1,900 years after the birth of Christ, all reflecting what was still at the time a tremendous richness of languages and cultures around the planet. For example, the Ethiopians marked 1900 AD/CE as the years 1892 and 1893, the Buddhist calendar said it was the years 2443 and 2444, and the Chinese calendar started the 77th Year of the Rat on 31 January 1900. Meanwhile, the Islamic calendar marked the turn of the twentieth century as 1317–18, but the Ottoman Empire used the Rumi calendar and said it was the years 1315–16. The Jews listed it as 5660–61, while the Japanese numbered the year in question as 2560, and the Iranian year 1279 began on 21 March, 1900. Nevertheless, the world has gradually settled on the “Christian” counting of years, known variously in English as *Anno Domini* (A.D.) or the *Common Era* (C.E.), just as it has long since largely adopted standard measures and weights based on the metric system. This standardization was the result of the First Industrial Revolution that transformed the planet and the way we live on it starting in the mid-18th century until the late 19th century. But as French sociologist Georges Friedmann wrote in 1936, the Second Industrial Revolution got its start already in the 1880s. It was at this time, he noted, that the breathtaking pace of high industrialization took hold especially in Europe and the United States thanks to the advent of electricity. In particular, it was the invention of the light bulb that drove this transition. For the first time, there seemed to be an infinite supply of energy resources available, with hydroelectric power joining the coal, oil, and gas that had fuelled the First Industrial Revolution. Anglo-American researchers tend to set the beginning of this Second Industrial Revolution somewhat later, with the introduction of industrial mass production, even if Henry Ford was not quite ready to produce his “Tin Lizzy” on the assembly line by 1900. But the first fast food for hungry workers had already its appearance, when the first hamburger sandwich was served at Louis’s Lunch in New Haven, Connecticut in 1900. Its inventor was a certain Louis Lassen. 1900 was also the year when another man, Vladimir Ilyich Ulyanov, left his Siberian exile in Czarist Russia and sought refuge in Geneva until 1905 and then in Munich. He would then begin planning his international workers’ revolution while in exile in Zurich. After rechristening himself Lenin, he led the Bolsheviks in the October Revolution seventeen years later and furthered the world’s development with Communism

Svět kolem roku 1900

Konec devatenáctého a začátek dvacátého století neznamenaly příchod nové éry jen pro ty, kteří počítají čas od narození Krista. Tisíc devět set let po Kristu pochopitelně existovaly i jiné kalendáře, odrážející mnohost jazyků a kultur na této planetě. Například pro Etiopany představoval rok 1900 našeho letopočtu roky 1892 a 1893, buddhistický kalendář v tu dobu ukazoval roky 2443 a 2444 a v čínském kalendáři začal 31. ledna 1900 77. rok křsý. Mezitím v islámském kalendáři byl přelom devatenáctého a dvacátého století považován za roky 1317–18, avšak osmanská říše používala kalendář Rumi, který stejné období označil za roky 1315–16. V židovském počítání času jde o přelom let 5660 a 5661, Japonci rok 1900 počítali jako rok 2560 a Íráncům 21. března 1900 našeho času začal rok 1279. Svět se však nakonec shodl na „křesťanském“ letopočtu, kterému se v angličtině obvykle říká „po Kristu“ (*Anno Domini*, A. D.) nebo „našeho letopočtu“ (*common era*, C. E.), tak jako se postupně na základě metrického systému uchytily standardní míry a váhy. Tato standardizace byla důsledkem první průmyslové revoluce, která od poloviny osmnáctého století až do sklonku století devatenáctého proměnila celý náš svět i to, jak žijeme. Jak ale upozornil francouzský sociolog Georges Friedman v roce 1936, druhá průmyslová revoluce začala už v osmdesátých letech devatenáctého století. Pověřil si, že právě tehdy v Evropě i Spojených státech začala rychlým tempem probíhat intenzivní industrializace, především díky nástupu elektřiny. Velkým hybatelem změn byl vynález elektrické žárovky. Najednou se zdálo, že jsou k dispozici nekonečné zásoby energetických zdrojů – hydroelektrická energie, která se přidala k dalším zdrojům: uhlí, ropě a zemnímu plynu, jež poháněly první průmyslovou revoluci. Angloameričtí vědci tradičně datují začátek druhé průmyslové revoluce později, v souvislosti s rozvojem masové průmyslové výroby, a je pravda, že Henry Ford svou „Tin Lizzy“ do roku 1900 na výrobní pásy ještě nepustil. Ale například první fast food pro hladové dělníky již spatřil světlo světa: první hamburger se prodal v podniku Louis’s Lunch v New Haven v Connecticutu právě roku 1900. Stál za ním jistý Louis Lassen. Téhož roku 1900 se také jiný muž, jistý Vladimír Iljič Uljanov, vydal ze svého vyhnanství na Sibiři v carském Rusku do Evropy, aby našel útočiště nejprve v Ženevě a od roku 1905 v Mnichově. Právě tehdy během exilu v Curychu začal plánovat Mezinárodní dělnickou revoluci. O sedmáct let později se již pod jménem Lenin postavil do čela bolševiků v Říjnové revoluci a začal prosazovat komunismus coby hlavní sílu sovětů a spolu s tím také elektrifikaci.

Svet okolo roku 1900

Koniec 19. a začiatok 20. storočia znamenal zmenu dejinnej epochy, a to nielen pre tých, ktorí počítajú čas od narodenia Ježiša Krista. Samozrejme, aj 1900 rokov po Kristovom narodení existovalo mnoho iných spôsobov určovania času. Všetky naďalej odrážali nesmierne kultúrne a jazykové bohatstvo našej planéty. Napríklad Etiópcania označovali rok 1900 po Kr. (n. l.) ako roky 1892 a 1893, buddhistický kalendár uvádzal, že sú to roky 2443 a 2444, a podľa čínskeho kalendára sa 31. januára 1900 začínal 77. rok Potkana. V tom istom čase označoval islamský kalendár začiatok 20. storočia rokmi 1317 – 1318, ale v Osmanskej ríši používaný osmanský kalendár uvádzal roky 1315 – 1316. Podľa židovského kalendára rok 1900 pripadal na prelom rokov 5660 – 5661, kým Japonci počítali tento rok ako 2560 a iránsky rok 1279 sa začínal 21. marcom 1900. Napriek tomu svet postupne prijal „kresťanské“ počítanie letopočtu označované buď ako *Anno Domini* (A. D., resp. po Kr.), alebo *nášho letopočtu* (n. l.), podobne, ako dlho trvalo, kým sa všeobecne prijali štandardné miery a váhy založené na metrickom systéme. Táto štandardizácia bola výsledkom prvej priemyselnej revolúcie, ktorá zmenila planétu a spôsob nášho života od polovice 18. storočia až do konca 19. storočia. No ako v roku 1936 napísal francúzsky sociológ Georges Friedmann, druhá priemyselná revolúcia sa začala už v 80. rokoch 19. storočia. Poznamenal, že to bolo v čase, keď sa vďaka nástupu elektriny najmä v Európe a USA rozbehla závažným tempom intenzívna industrializácia. Túto premenu spustil predovšetkým vynález žiarovky. Po prvýkrát sa zdalo, že odteraz sú bez obmedzenia dostupné ohromné zásoby energetických zdrojov: elektrický prúd vyrábaný predovšetkým z vodnej energie sa pripojil k uhlíu, rope a plynu, ktoré poháňali prvú priemyselnú revolúciu. Anglo-americkí bádatelia datujú začiatok druhej priemyselnej revolúcie o niečo neskôr a spájajú ju so spustením masovej priemyselnej výroby, i keď Henry Ford nebol do roku 1900 ešte celkom pripravený vyrábať svoju „Tin Lizzy“ (Plechová Lízinka) na montážnej linke. Už v roku 1900 sa však objavila Louis’s Lynch, prvá prevádzka rýchleho občerstvenia pre hladných robotníkov, ktorá v New Havene (štát Connecticut) ponúkala prvý hamburger. Jeho vynálezcom bol istý Louis Lassen. Rok 1900 bol aj rokom ďalšieho muža, Vladimíra Iljiča Uljanova, ktorý vtedy po návrate zo sibírskeho vyhnanstva, kam ho poslal cársky režim, odišiel do emigrácie v Ženeve, kde pôsobil až do roku 1905, a potom do Mníchova. Revolúciu medzinárodného proletariátu začal plánovať počas exilu v Zürichu. Po rozhodnutí prijať meno Lenin sa o sedemnať rokov neskôr postavil počas Októbrovej revolúcie na čelo bolševikov a urýchlil celosvetový rozvoj komunizmu,

1900. Świat na starych fotografiach

Koniec XIX i początek XX stulecia wyznaczają szczególnie przełom, nie tylko z uwagi na rachubę czasu kalendarza chrześcijańskiego. W roku 1900 na całym świecie istnieją także liczne inne systemy kalendarzowe, reprezentujące ogromne bogactwo języków i kultur.

Tak więc w roku 1900 w Etiopii świętowany jest przełom lat 1892 i 1893, w buddyjskiej rachubie czasu – lat 2443 i 2444, w kalendarzu chińskim, w którym występuje cykl 77-letni, w dniu 31 stycznia 1900 r. rozpoczyna się rok szczura, kalendarz islamski świętuje koniec roku 1317 i początek 1318, natomiast w Rzeszy Osmańskiej, kierującej się kalendarzem Rumi, jest przełom lat 1315 i 1316. Kalendarz żydowski odnotowuje początek roku 5661, japoński natomiast – roku 2560. W Iranie w dniu 27 marca rozpoczyna się rok 1279.

Mimo to ludzie na całym świecie orientują się według kalendarza chrześcijańskiego, gdyż czas, a także miary, wagi i odległości już od dawna w skali światowej mierzy się w jednostkach metrycznych. Normy te są następstwem pierwszej rewolucji przemysłowej, która odmieniła Ziemię w okresie od połowy XVIII stulecia do końca wieku XIX.

Jednak od lat 80. XIX wieku – jak stwierdził francuski socjolog Georges Friedmann w roku 1936 – już trwa ofensywa drugiej rewolucji przemysłowej. Friedmann wiąże początek zdumiewającego, przede wszystkim w Europie i w USA, okresu wysokiego uprzemysłowienia ze zwycięskim pochodem elektryczności. Punktem zwrotnym staje się wyprodukowanie pierwszej żarówki. Po raz pierwszy ludzkość ma do dyspozycji nieskończone zasoby energii: obok węgla, ropy i gazu dostępne się staje – dzięki wykorzystaniu siły wody – kolejne jej źródło: prąd elektryczny.

Angloamerykańscy badacze umiejscawiają początek drugiej rewolucji przemysłowej nieco później, w latach podjęcia pierwszej produkcji masowej. Naturalnie w roku 1900 Henry Ford nie był jeszcze gotowy do rozpoczęcia seryjnej produkcji swojej „Tin Lizzy”.

Istnieje już pierwszy bar typu *fast food* dla głodnych robotników. Dokładnie w roku 1900 w restauracji Louis’ Lunch w New Haven, w stanie Connecticut, ujrzał światło dzienne pierwszy hamburger.

Tymczasem Władimir Iljicz Uljanow wraca z syberyjskiego wygnania w carskiej Rosji i do roku 1905 ukrywa się w Genewie, potem zaś w okolicach placu Maksymiliana w Monachium. Później, w czasie swej emigracji w Zurychu, spacerując po Limmatkai, snuje rozmyślenia o światowej rewolucji. Już jako Lenin staje na czele bolszewików w marszu ku rewolucji październikowej i jest sprawcą rozwoju historii tej części świata w kierunku, którego główny punkt definiuje następująco: komunizm to władza radziecka plus elektryfikacja.

1900. Lumea în fotografii de epocă

Sfârșitul secolului XIX și începutul celui XX marchează o schimbare importantă în istorie nu numai pentru lumea creștină. Existau mai multe sisteme de calendar în lume, la acea dată, ceea ce ilustrează bogăția și diversitatea culturilor planetei. Astfel, în Etiopia anul 1900 se sărbătorește în 1892 și 1893; după calendarul budist este socotit 2443 și 2444, iar după cel chinezesc începe la 31 ianuarie 1900 cu anul șobolanului la al 77 lea ciclu. Pentru 1900, calendarul islamic indică anii 1317-1318, cu excepția Imperiului Otoman, unde calendarul Rumi – preferat de către autoritățile politice și religioase – marchează anii 1315-1316, în cel evreiesc apar anii 5660/61, iar în calendarul japonez anul 2560.

Cu toate acestea, lumea occidentală se orientează după calendarul creștin, tot așa cum greutatea, măsurătorile și distanțele sunt standardizate, de o lungă perioadă de timp, de sistemul metric. Aceste norme sunt urmarea primei revoluții industriale, care a transformat planeta începând cu mijlocul secolului XVIII și până la sfârșitul celui XIX. Dar, începând cu anul 1880, după cum scria în 1936 sociologul francez Georges Friedmann (1902-1977), a doua revoluție industrială era deja în curs. În special în Europa și Statele Unite ale Americii, ritmul industrializării a fost accelerat odată cu apariția electricității. Inventarea becului determină schimbarea. Pentru prima dată, resurse energetice nelimitate devin disponibile: cărbune, petrol și gaze naturale, căroră li se alătură și electricitatea – în principal de proveniență hidrolică! Cercetătorii anglo-americieni preferă să situeze însă ceva mai târziu apariția acestei a doua revoluții industriale, legând-o de prima producție de masă.

În 1900, Henry Ford nu era încă pregătit să pună pe banda de asamblare producția sa pentru *Tin Lizzy* dar exista deja primul Fast Food pentru muncitorii înfomețați: exact atunci apare primul sandwich hamburger din lume, la Louis’ Lunch în New Haven, Connecticut, inventatorul fiind un anume Louis Lassen.

1900 a fost, de asemenea, anul când, în altă parte a lumii, Vladimir Ilici Ulianov (alias Lenin), a părăsit exilul siberian din Rusia țaristă și a căutat refugiu la Geneva și apoi la München până în 1905. La Zürich, în timpul plimbărilor pe Limmatkai, începe să reflecteze la marile sale proiecte asupra unei revoluții mondiale.

Șaptesprezece ani mai târziu, Lenin conduce bolșevicii în Revoluția din Octombrie și reia evoluția istoriei: “comunismul este puterea sovietică plus energia electrică”.

Cu toate acestea, lucrurile nu au ajuns prea departe

O κόσμος το 1900

Το τέλος του 19^{ου} και η αρχή του 20^{ου} αιώνα, σημείωσε μία αλλαγή εποχής, όχι μόνο γι’ αυτούς που μετράνε τον χρόνο, με βάση την γέννηση του Χριστού. Υπήρχαν βέβαια, πολλές άλλες μέθοδοι μέτρησης του ημερολογιακού έτους, 1900 χρόνια μετά την γέννηση του Χριστού. Όλες αντικατόπτριζαν, την ύπαρξη ενός τεράστιου πλούτου γλωσσών και πολιτισμών εκείνης της εποχής, σ’ολόκληρο τον πλανήτη.

Οι Αιθίοπες, φερ’επειν, θεώρησαν ως έτος 1900, τα έτη 1892 και 1893. Το Βουδιστικό ημερολόγιο, είχε αντίστοιχα τα χρόνια 2443 και 2444, το δε κινέζικο ημερολόγιο ξεκίνησε το 77^ο έτος του Αρουραίου, στις 31 Ιανουαρίου 1900. Στο μεταξύ, το Ισλαμικό ημερολόγιο, σημείωσε την αλλαγή του 20ού αιώνα ως 1317-1318, ενώ το Οθωμανικό κράτος χρησιμοποιούσε το ημερολόγιο των Ρούμι και έλεγε ότι ήταν τα χρόνια 1315-16. Οι Εβραίοι το σημείωσαν ως 5660-61, ενώ οι Ιάπωνες μέτρησαν την συγκεκριμένη χρονιά ως 2560 και το Ιρανικό έτος 1279 ξεκίνησε 21 Μαρτίου 1900.

Παρά ταύτα, η υψηλός είχε σταδιακά αποφασίσει, να χρησιμοποιήσει τον «Χριστιανικό» τρόπο μέτρησης των ετών, γνωστό στα αγγλικά ως Anno Domini (A.D.) ή ως *Common Era* (C.E.), όπως ακριβώς σταδιακά υιοθέτησε βασικές μονάδες μέτρησης και βάρους βασισμένες στο Διεθνές Σύστημα Μονάδων. Αυτή η τυποποίηση, ήταν το αποτέλεσμα της Πρώτης Βιομηχανικής Επανάστασης, που μετέτρεψε τον πλανήτη και τον τρόπο που ζούμε πάνω σ’ αυτόν, ξεκινώντας στα μέσα του 18ου και φτάνοντας έως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Όμως, όπως έγραψε ο Γάλλος κοινωνιολόγος Ζωρζ Φρήντμαν το 1936, η Δεύτερη Βιομηχανική Επανάσταση ξεκίνησε ήδη με την δεκαετία του 1880. Ήταν εκείνη την εποχή, γράφει, που η ασταμάτητη εξέλιξη της υψηλής βιομηχανοποίησης, κατέκτησε την Ευρώπη και τις Η.Π.Α. ιδιαίτερα μετά την έλευση του ηλεκτρισμού. Ειδικότερα, ήταν η ανακάλυψη του ηλεκτρικού γλόμπου, που ηγήθηκε αυτής της αλλαγής. Για πρώτη φορά φαινόταν να υπάρχει διαθέσιμη μία ατελείωτη επάρκεια πηγών ενέργειας, με την υδροηλεκτρική ενέργεια να συνδέεται με το κάρβουνο, το πετρέλαιο και το υγραέριο, που είχαν ξεκινήσει την Πρώτη Βιομηχανική Επανάσταση. Οι Άγγλοι και οι Αμερικανοί μελετητές, έχουν την τάση να οριοθετούν την Δεύτερη Βιομηχανική Επανάσταση κάπως αργότερα, με την εισαγωγή της βιομηχανικής μαζικής παραγωγής, ακόμη και αν ο Χένρυ Φορντ δεν ήταν εντελώς έτοιμος να παράγει την «Tin Lizzy» στη γραμμή παραγωγής, το 1900.

Το πρώτο φαστ φουντ για πεινασμένους εργάτες, έκανε την εμφάνισή του, όταν το πρώτο χάμπουργκερ σερβιρίστηκε στον Λούις Λαντς, στο Νιού Χέιβεν του Κοννέκτικατ το 1900. Ο εφευρέτης ήταν ένας Λούις Λάσεν. Το 1900, ήταν επίσης η χρονιά που ένας άλλος άντρας, ο Βλαντιμίρ Ίλιτς Ουλνάνοβ, εγκατέλειψε την εξορία του στην Σιβηρία της Τσαρικής Ρωσίας και αναζήτησε καταφύγιο, στην Γενεύη έως το 1905 και μετά στο Μόναχο. Τότε – όσο ήταν σε εξορία στη Ζυρίχη – ξεκινούσε τον σχεδιασμό της διεθνούς επανάστασης των εργατών. Δεκαεπτά χρόνια αργότερα – ως Λένιν πλέον –

being the power of the soviet (Russian for “council or assembly”) plus electrification.

But things hadn't gotten quite that far in 1900. Even though the first wave of globalization had begun to crash ashore on all continents, it was the old Eurocentric world that continued to dominate. Monarchies and European aristocracy determined the fates of the nation-states that had been created in the 19th century and their lifestyles dominated the lives of their societies both at home and in the colonies they established around the globe. The US, meanwhile, was still not the focus of much attention, but it had already begun knocking rather loudly on the doors of the old powers. In 1900, President William McKinley signed new legislation setting the gold standard as the basis of the dollar, a move that is now understood as one of the major turning points in the history of finance. This allowed the greenback to begin serving as the world's reserve currency alongside the British pound sterling, eventually making it the most sought after banknote in the world. The standard was only abandoned in 1971 under President Richard Nixon. And McKinley's decision was confirmed by the American public, who re-elected him to office on November 6, only to be assassinated less than a year later. His vice president, Theodore Roosevelt, then took office and became another of the great US presidents.

Rural exodus, urbanization, wave of emigration

In 1900, there were about 1.6 billion people living on the planet, only a quarter of today's world population, but still the result of what had been the world's first massive population explosion in the previous century. A century earlier there had only been 900 million people on the planet! In 1900, however, Asia alone was home to 937 million people, well over 50% of the world's population, but Europe was also densely populated, with 401 million inhabitants, one out of every four persons on earth. Significantly less populated were Africa (133 million), North America (81 million), Latin America (63 million), and Oceania (6 million). But, one should note, that the average life expectancy in 1900 was just 44 in continental Europe and 48 in Great Britain, the world's most developed nation at the time.

In Europe, the consequences of this precarious situation were unprecedented. For the first time, it was no longer possible for much of the rural population to feed themselves with subsistence farming. The social structures were also rigid and new inventions like the mechanical loom led to millions of unemployed. Hunger, disease, and poverty were the result. This led to a mass exodus to the centres of

V roce 1900 to však ještě nedošlo tak daleko. Ačkoli první vlna globalizace již dorazila na pobřeží všech kontinentů, starý eurocentrický svět nadále dominoval. Osudy národních států zrozených v devatenáctém století určovaly monarchie a evropská aristokracie. Její životní styl ovlivňoval obyčejné lidi, jak doma, tak v koloniích, které se nacházely po celém světě. Spojené státy tehdy ještě nebyly v centru pozornosti, nicméně pomalu, ale jistě už začínaly klepat na dveře starých mocností. V roce 1900 podepsal prezident William McKinley nový zákon, díky němuž se zlatý standard stal základem dolaru. Tento krok dnes mnozí považují za klíčový zlom v dějinách financí. Tak se zelená dolarovka stala vedle britské libry světovou rezervní měnou a časem i nejtžádanější bankovkou světa. Od zlatého standardu Spojené státy upustily až v roce 1971 za vlády prezidenta Nixona. Správnost McKinleyho rozhodnutí přitom potvrdila americká veřejnost, když ho 6. listopadu znovu zvolila do prezidentského úřadu, v němž se o necelý rok později stal obětí atentátu. Po McKinleyem převzal funkci jeho viceprezident Theodore Roosevelt, jenž se později sám zařadil mezi velké prezidenty USA.

Exodus z venkova, urbanizace, vlna emigrace

V roce 1900 žilo na planetě přibližně 1,6 miliardy lidí. Byla to sice pouhá čtvrtina dnešní populace, přesto se jednalo o výsledek první populační exploze, která nastala v předchozím století. O sto let dříve bylo na světě pouhých 900 milionů lidí! V roce 1900 však žilo jen v Asii na 937 milionů lidí, tedy více než polovina tehdejšího lidstva, ale také Evropa byla hustě osídlená: žilo v ní přes 401 milionů lidí, tedy každý čtvrtý člověk na Zemi. Výrazně méně lidí žilo v Africe (133 milionů), Severní Americe (81 milionů), Latinské Americe (63 milionů) a Oceánii (6 milionů). Je ale třeba mít v patrnosti, že průměrný věk dožití v roce 1900 činil v kontinentální Evropě jen 44 let a ve Velké Británii, nejrozvinutější zemi tehdejšího světa, 48 let.

V Evropě měla tato situace nebývalé důsledky. Poprvé se velká část lidí na venkově nemohla uživit zemědělstvím. Sociální struktury se rovněž ukázaly jako zastaralé a kvůli novým vynálezům, jako byl například mechanický tkalcovský stav, přišly o práci miliony lidí. Přišel hlad, nemoci a chudoba. Masy lidí před nimi prchaly do průmyslových center, tedy především do hlavních evropských měst. Londýn, Paříž i Berlín zažily nevídaný nárůst počtu obyvatel a začínaly prskat ve švech. Zdálo se, že každý si chce utrhnout kus z nové prosperity, které se průmyslové podniky okolo roku 1900 těšily, a mnoho

ktorý označil za vládu sovietských (v ruštině soviet = rada), ako aj elektrifikáciu.

Veci však v roku 1900 ešte nezašli až tak ďaleko. Hoci prvá vlna globalizácie narážala na pobrežia všetkých kontinentov, svetu naďalej dominoval europocentrizmus. Monarchie a európska aristokracia určovali osudy národných štátov vytvorených v 19. storočí a ich životný štýl dominoval v spoločenskom živote doma aj v kolóniách, ktoré zakladali po celom svete. USA v tom čase ešte stále neboli stredobodom pozornosti, ale už začali dosť hlasno klopať na dvere starých mocností. Prezident William McKinley v roku 1900 podpísal nový zákon ustanovujúci zlatý štandard za základ dolára, čo bol krok, ktorý sa dnes chápe ako jeden z bodov zlomu v histórii finančníctva. Umožňoval „zeleným“ bankovkám, aby popri britskej libe šterlingov začali slúžiť ako svetová rezervná mena a napokon sa stali najžiadanejšou menou vo svete. USA zrušili zlatý štandard až v roku 1971 počas vlády prezidenta Richarda Nixona. McKinleyho rozhodnutie potvrdila aj americká verejnosť, keď ho 6. novembra opäť zvolila za prezidenta, hoci o necelý rok neskôr podľahol atentátu. Jeho viceprezident Theodore Roosevelt, ktorý po ňom prevzal úrad, sa tiež zaradil medzi veľkých prezidentov USA.

Exodus vidieka, urbanizácia, vlna vystáhovalectva

V roku 1900 žila na planéte len štvrtina dnešnej svetovej populácie, celkovo približne 1,6 miliardy ľudí. Aj tak bola výsledkom končiaceho sa 19. storočia prvá masívna svetová populačná explózia. Storočie predtým žilo na planéte len 900 miliónov ľudí! V roku 1900 len samotná Ázia bola domovom 937 miliónov ľudí, čiže viac ako 50 % svetovej populácie. No aj Európa bola so 401 miliónmi obyvateľov husto obývaná, keď v nej žil každý štvrtý obyvateľ Zeme. Podstatne menej obyvateľov mali Afrika (133 miliónov), Severná Amerika (81 miliónov), Latinská Amerika (63 miliónov) a Oceánia (6 miliónov). Treba však tiež poznamenať, že v roku 1900 priemerná dĺžka života dosahovala v kontinentálnej Európe len 44 rokov a vo Veľkej Británii, vtedy najrozvinutejšej krajine sveta, 48 rokov.

V Európe sa dôsledky tejto ťažkej situácie prejavili bezprecedentným spôsobom. Po prvýkrát sa už väčšina vidieckeho obyvateľstva naďalej nedokázala uživiť samozásobiteľským hospodárstvom. Spoločenský systém bol veľmi nepružný a nové vynálezy, ako napríklad mechanický tkáčsky stav, viedli k miliónom nezamestnaných. Výsledkom bol hlad, choroby a bieda. Tento stav vyvolal masový exodus do centier industrializácie, do európskych hlavných a ďalších veľkých miest. Londýn, Paříž a Berlín pocítili nebývalý nárast obyvateľov a začali praskať vo švíkoch. Zdalo sa, že každý sa

Jednak w roku 1900 jeszcze do tego daleko. Mimo że pierwsza fala globalizacji ogarnia już wszystkie kontynenty, nadal trwa stary świat, naznaczony piętnem europocentryzmu. Monarchie i europejska arystokracja decydują o losach narodów powstałych w XIX wieku oraz kształtują styl życia zarówno własnych społeczeństw, jak i w rozprzestrzenionych na całym globie koloniach. USA jeszcze nie zajmują centralnej pozycji w społeczności światowej.

Stany Zjednoczone dobijają się już jednak z całą mocą do bram starych potęg, a w roku 1900 doprowadzają do niekwestionowanego z dzisiejszej perspektywy przełomu o kluczowym znaczeniu dla światowej gospodarki finansowej: prezydent USA William McKinley podpisuje 14 marca nową ustawę o standardzie złota. Pokrycie amerykańskiego dolara określane jest odtąd rezerwami tego kruszcu. Pozwala to „zielonym” zdobyć status waluty światowej, zastępując w tym brytyjskiego funta. Dolar awansuje na pozycję najbardziej pożądanego środka płatniczego świata. Ustawę uchyla dopiero w roku 1971 prezydent Richard Nixon. Obywatele USA akceptują kurs McKinleya - 6 listopada wybierają go na drugą kadencję prezydencką. Wiceprezydentem zostaje następny z „wielkich”, Theodore Roosevelt.

Ucieczka ze wsi, urbanizacja, fale emigracji

W roku 1900 na Ziemi żyje około 1,6 miliarda ludzi. Stanowi to wprawdzie tylko jedną czwartą dzisiejszej ludności świata, jednak w wieku XIX ludzkość przeżyła pierwszą potężną eksplozję demograficzną. Około roku 1800 było nas zaledwie 900 milionów! Sto lat później w samej Azji żyje 937 milionów ludzi, znacznie ponad 50 procent całej ludności świata. Także Europa jest gęsto zaludniona, żyje tu 401 milionów obywateli - co czwarty mieszkaniec Ziemi. Wyraźnie w tyle pozostają Afryka (133 mln), Ameryka Północna (81 mln), Ameryka Łacińska (63 mln) oraz Oceania (6 mln).

Jednak przeciętna długość życia w roku 1900 wynosi w Europie kontynentalnej zaledwie 44 lata, a w wysoko rozwiniętej Anglii 48 lat.

W Europie skutki wyżu demograficznego są bezprecedensowe. Po raz pierwszy wielu grupom ludności wiejskiej nie udaje się już wyżyć z własnego gospodarstwa rolnego. Na domiar złego struktury społeczne są sztywne, a nowe wynalazki, takie jak np. krosno mechaniczne, doprowadzają do bezrobocia miliony ludzi. Następstwem są głód, choroby i nędza. Rozpoczyna się pęd do centrów industrializacji, do stolic i wielkich miast Europy. Londyn, Paryż, Berlin przeżywają niespotykany dotychczas napływ przybyszów, miasta są przeludnione. Wszyscy chcą mieć

în 1900. Pe toate continentele începea deja primul val de globalizare, deși domina încă lumea veche, marcată de eurocentrism. Monarhiile și aristocrația europeană au determinat destinele statelor-națiune născute în secolul XIX și au impus societății stilul lor de viață, atât în țările lor cât și în coloniile apărute în întreaga lume.

Statele Unite nu sunt încă în centrul opiniei publice mondiale dar bat deja puternic la ușa vechilor puteri iar în 1900 ajung la un punct culminant de necontestat în lumea economiei financiare: pe 14 martie președintele american William McKinley semnează noua lege a standardului aurului. Valoarea dolarului american este astfel garantată de rezervele de aur ale băncii centrale. Acest lucru face ca “biletul verde” să devină a doua referință monetară mondială, după lira sterlină. Legea cu privire la Standardul aurului va fi eliminată abia în 1971 de Richard Nixon. McKinley va fi reales președinte la 6 noiembrie 1900 iar vice-președintele său va fi unul dintre viitorii oameni mari ai Statelor Unite: Theodore Roosevelt.

Exod rural, urbanizare și valuri de emigrație

La 1900 planeta avea aproximativ 1,6 miliarde de locuitori. Era numai un sfert din totalitatea celor de astăzi, dar secolul XIX a cunoscut o primă explozie de populație. La 1800 erau doar 900 de milioane iar în 1900 doar Asia număra 937 de milioane de oameni, adică mai mult de 50% din populația lumii. Dar și Europa era dens locuită, cu cele 401 milioane ce reprezintă un sfert din totalul de pe pământ. Mult în urmă erau Africa (133 milioane), America de Nord (81 de milioane), America Latină (63 de milioane) și Oceania (6 milioane). Cu toate acestea speranța de viață în 1900 era de doar 44 de ani în Europa continentală și de 48 de ani în Anglia, țara cea mai dezvoltată.

Consecințele acestei situații precare erau fără precedent în Europa. Pentru prima oară în istorie numeroase părți ale populației rurale nu mai sunt în măsură să se hrănească din produse agricole. Structurile sociale devin rigide iar noile invenții, precum mecanizarea războiului de țesut, conduc la un șomaj de milioane de persoane. Foamea, boala și sărăcia sunt urmări firești. Începe deci exodul către centrele urbane unde se află industrializarea: capitalele și marile orașe ale Europei - Londra, Paris, Berlin- cunosc un aflus de populație fără precedent. Părea că toată lumea și-a dorit să contribuie la noua prosperitate cu care companiile industriale se lăudau în jurul anului 1900, încrezătoare într-un viitor prosper, glorios.

odihghece tous Μπολσεβίκους στην Οκτωβριανή Επανάσταση, συμβάλλοντας στην εξέλιξη της ιστορίας:

Ο Κομμουνισμός είναι οι Σοβιετικοί και ο ηλεκτρισμός.

Αλλά τα πράγματα, το 1900, δεν είχαν προχωρήσει τόσο πολύ.

Παρόλο που το πρώτο κύμα της παγκοσμιοποίησης είχε ξεκινήσει να κατακλύζει όλες τις ηπείρους, ο παλιός Ευρωκεντρικός κόσμος εξακολουθούσε να κυριαρχεί. Οι μοναρχίες και η Ευρωπαϊκή αριστοκρατία αποφάσιζαν για τις μοίρες των εθνών-κρατών που είχαν δημιουργηθεί τον 19^ο αιώνα και ο τρόπος ζωής τους κυριαρχούσε πάνω στις ζωές των κοινωνιών τους, τόσο στις πατρίδες τους, όσο και στις αποικίες που είχαν εδραιώσει σ' όλη την υφήλιο. Οι ΗΠΑ, στο μεταξύ, δεν ήταν ακόμη επίκεντρο μεγάλου ενδιαφέροντος, αλλά είχαν ήδη αρχίσει, να κτυπάνε αρκετά δυνατά τις πόρτες των παλαιών δυνάμεων. Το 1900, ο Πρόεδρος Γουίλλιαμ Μακ Κίνλεϋ, υπέγραψε μία νέα νομοθεσία, θέτοντας τον Χρυσό Κανόνα ως την βάση για το δολάριο, μία κίνηση που τώρα θεωρείται, ως ένα από τις μεγαλύτερα σημεία καμπίς στην οικονομική ιστορία. Αυτό επέτρεψε στο δολάριο - μαζί με την βρετανική λίρα - να μετατραπεί σε παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα και να γίνει ένα από τα πλέον περιζήτητα χαρτονομίσματα του κόσμου. Αυτό το καθεστώς, εγκαταλείφθηκε το 1971 από τον Πρόεδρο Ρίτσαρντ Νίξον. Η απόφαση του Μακ Κίνλεϋ επιβραβεύθηκε από τον Αμερικανικό λαό, που τον επανεξελέξε πρόεδρο στις 6 Νοεμβρίου. Δυστυχώς σε διάστημα μικρότερο του ενός έτους δολοφονήθηκε και ο αντιπρόεδρος του, Θέοντορ Ρούζβελτ, ανέλαβε την προεδρία και έγινε και αυτός ένας από τους μεγάλους Προέδρους των ΗΠΑ.

Εγκατάλειψη της υπαίθρου, αστικοποίηση, μεταναστευτικό κύμα

Το 1900, ζούσαν περίπου 1,6 δις άνθρωποι στον πλανήτη, μόλις το ένα τέταρτο του σημερινού παγκόσμιου πληθυσμού, και αυτό ήταν το αποτέλεσμα της πρώτης μαζικής πληθυσμιακής έκρηξης του κόσμου, τον προηγούμενο αιώνα. Έναν αιώνα νωρίτερα υπήρχαν μόνο 900 εκ άνθρωποι στην υφήλιο! Το 1900 όμως, μόνο η Ασία είχε 937 εκ κατοίκους, πάνω από το 50% του συνόλου. Η Ευρώπη ήταν και εκείνη πολύ πυκνοκατοικημένη, με 401 εκ κατοίκους, έναν στους τέσσερις κατοίκους της γης. Πολύ λιγότερο κατοικημένη ήταν η Αφρική (133 εκ), η Βόρειος Αμερική (81 εκ), η Λατινική Αμερική (63 εκ) και η Ωκεανία (6 εκ). Βεβαίως, εδώ, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι το μέσο προσδόκιμο ζωής το 1900, ήταν τα 44 χρόνια στην ηπειρωτική Ευρώπη και τα 48 στην Μεγάλη Βρετανία, την πιο ανεπτυγμένη χώρα του κόσμου εκείνη την εποχή.

Στην Ευρώπη οι συνέπειες αυτής της αβέβαιης κατάστασης ήταν πρωτοφανείς.

Για πρώτη φορά, ο αγροτικός πληθυσμός δεν μπορούσε να συντηρήσει τον εαυτό του με την κλασική καλλιέργεια. Οι κοινωνικές δομές επίσης ήταν άκαμπτες και νέες εφευρέσεις όπως ο αργαλειός οδήγησαν εκατομμύρια ανθρώπους στην ανεργία. Πείνα, αρρώστιες και φτώχεια ήταν το αποτέλεσμα. Αυτό οδήγησε

industrialization, Europe's capitals and other major cities. London, Paris, and Berlin all experienced unprecedented population growth and began to burst at the seams. It seemed that everyone wanted their share in the new prosperity that industrial companies were experiencing around 1900 and many developed an equally unprecedented optimism in a glorious, bright future.

And architecture found itself at a crossroads: new urban planning concepts were called for, entire neighbourhoods sprung up as if from thin air, and ways to move people back and forth across the city needed to be invented. And so it was only logical that buildings began to conquer the airspace above! That was the only way to make sure there was any free space left in the sprawling metropolises of Europe. But, despite all this activity, there was still not enough work available for everyone and many people found themselves crammed into the tenements that were quickly built to house the incoming masses. This led to massive waves of emigration from Europe around 1900, especially to the United States, but also to South America and Australia. The "American uncle" soon became legendary for his success overseas and began to provide material support to the families left behind.

Urbanization continued apace in 1900 for other reasons: The historicist styles that had dominated architecture since about 1840 only slowly began to give way to the early stirrings of Modernism. But the change was inevitable: in France, this architectural awakening came to be known as *Art Nouveau*. In the English-speaking world it was known as *Arts & Crafts* or the *Craftsman style* or also as *Art Nouveau*. In Germany and Austria it was called *Jugendstil*, in Italy *Stile Floreal*, and in Russia as *Stil Modern*.

But the stylistic pluralism of historicist architecture continued to dominate the cityscapes of Europe. Many buildings across the cities continued to copy (and update) the styles of the past, creating Neoclassicism and Gothic, Renaissance, and Baroque Revivals that referenced and copied the styles of the ancient elites to create an architecture to symbolize the power and domination of the royalty and ruling classes. The Palaces of Westminster and the Arc de Triomphe are as much a product of this era as are the new shopping arcades and palatial town homes of the upper bourgeoisie. Meanwhile, the country estates of the aristocracy continued to dominate the rural landscape. And while many were drawn to the always bustling glitz and glamour of the big city, time seemed to stand still in many small towns and villages. And thus the old continued to stand its ground against all that was new around the year 1900. Indeed, it would in many places take two world wars to

lidí podleho optimistickým představám o krásné, světlé budoucnosti.

Také architektura se ocitla na křižovatce: bylo nutné vytvořit nové koncepce územního plánování, rodily se celé nové městské části a města hledala nové způsoby, jak umožnit lidem přesouvat se z jednoho konce města na druhý. Bylo tedy jen logické, že stavby se začaly rozpínat i do nebes. Jedině tak mohl v přeplněných evropských metropolích zůstat alespoň kousek volného prostoru. Navzdory všem těmto aktivitám však stále nebyl dostatek práce pro všechny, mnoho lidí se tak tísnilo v provizorních příbytcích, postavených narychlo, aby bylo kam ubytovat příchozí davy. To vedlo kolem roku 1900 k ohromným migračním vlnám ven z Evropy, především do Spojených států, dále pak to Jižní Ameriky a Austrálie. „Strýček z Ameriky“ se brzy stal legendou a symbolem úspěchu za oceánem, tím úspěšným příbuzným, který rodině z dálky posílá peníze.

Urbanizace nabírala na síle také z dalších důvodů: Historizující styly, které převládaly v architektuře přibližně od roku 1840, jen pomalu ustupovaly raným záchránkám modernismu. Změny však byly nevyhnutelné: ve Francii dochází v té době k velkému architektonickému probuzení s názvem *art nouveau*, v Čechách známému jako *secese*. V anglosaských zemích se žilo pod názvy *Arts & Crafts*, *Craftsman style* nebo *art nouveau*, v Německu a Rakousku pak *Jugendstil*, v Itálii *Stile Floreal* a v Rusku *Stil Modern*.

Pluralita stylů historizující architektury se však i nadále prosazovala v evropských městech. Budovy mnohdy kopírovaly (a aktualizovaly) styly z minulosti; vznikaly neoklasické stavby, stavby vycházející z gotiky, renesance či baroka a nápodoby antické velikosti, které měly symbolizovat moc vládnoucích rodů a tříd. Výsledkem tohoto období je stejně tak Westminsterský palác či Vítězný oblouk jako obchodní pasáže a honosné vily vysoké buržoazie. Venkovské krajině dominovala rustikální aristokratická sídla. A ačkoli mnozí neodolali nikdy neutichající vřavě a lesku velkých měst, v řadě malých měst a vesnic jako by se zastavil čas. Staré pořádky tak v jisté podobě odolaly těm novým, které přinesl rok 1900. Na mnoha místech se změny, započaté již v roce 1900, začaly projevovat až po dvou světových válkách. Celá řada odlehlých vesnic se tak dočkala elektrické sítě, zpevněných silnic, nebo dokonce kanalizace až koncem 50. let dvacátého století.

Ve Spojených státech byla situace odlišná, neboť tam populace stále narůstala vlivem neustávající přistěhovalecké vlny. USA však pro nově příchozí neměly dostatečné ubytovací kapacity. Obzvláště vážná byla situace v Chicagu,

chce podíleť na novej prosperite, akú zažívali priemyselne spoločnosti okolo roku 1900, a mnohí pestovali rovnako bezprecedentnú vieru v nádhernú, svetlú budúcnosť.

Na křižovatke sa ocitla aj architektúra: požadovali sa nové urbanistické koncepcie, ako z vody vyrastali celé nové štvrte a bolo treba vymyslieť spôsob, ako prepraviť ľudí tam a späť naprieč mestom. A preto bolo len logické, že budovy sa začali ťahať do výšky. Len tak sa dalo zabezpečiť, aby v búrlivo sa rozrastajúcich európskych metropolách zostal vôbec nejaký voľný priestor. Napriek všetkej tejto aktivite však stále ešte nebol dostatok dostupnej práce pre každého a mnohí sa museli tlačiť v nájomných narychlo postavených domoch pre veľké množstvo ľudí prichádzajúce do miest. To viedlo okolo roku 1900 k masívnym vlnám emigrácie najmä do Spojených štátov, ale aj do Južnej Ameriky a Austrálie. „Strýko z Ameriky“ sa čoskoro stal legendárnym pre svoj úspech za morom a poskytovanie materiálnej podpory rodine, ktorú zanechal doma.

V roku 1900 urbanizácia postupovala rýchlo aj z ďalších dôvodov: historizujúce slohy, ktoré dominovali v architektúre asi od roku 1840, len pomaly ustupovali raným prejavom moderny. Zmena však bola neodvratná: vo Francúzsku sa tento prelom v architektúre stal známym pod názvom *Art Nouveau* – secesia. V anglicky hovoriacich krajinách ho poznali ako hnutie *Arts & Crafts* alebo umeleckoremeselný štýl, resp. tiež ako *Art Nouveau*. V Nemecku a Rakúsku sa volal *Jugendstil*, v Taliansku *stile floreal* (kvetinový štýl) a v Rusku *moderný*, resp. *nový štýl*.

Naďalej však panoráme miest dominoval slohový pluralizmus historizujúcej architektúry. Mnoho mestských stavieb pokračovalo v kopírovaní (alebo modernizácii) architektonických slohov minulosti stavaním novogotických, novorenesančných, novobarokových a novoklasicistických objektov. Tým napodobňovali alebo odkazovali na slohy starovekých elít so zámerom tvoriť architektúru symbolizujúcu moc a nadvládu kráľovských dvorov a vládnucich tried. Produktom tohto obdobia sú aj Westminsterský palác a Vítazný oblúk, ako aj nové nákupné pasáže a prepychové mestské domy veľkoburžoazie. Medzitým však naďalej mimo miest dominovali vidiecke panstvá aristokracie. A hoci mnohých stiahol vír okázalej nádhery a lesk veľkomesta, zdalo sa, že v mnohých mestečkách a dedinách sa zastavil čas. A tak okolo roku 1900 naďalej zoči-voči novému prežívalo staré. Vskutku, na mnohých miestach sa zmeny zavádzané okolo roku 1900 prejavili až po dvoch svetových vojnách. Do mnohých odľahlých dedín „dorazili“ elektrina, spevnené cesty popri cestách a dokonca kanalizácia až niekedy v polovici 20. storočia.

udział w sukcesie wynikającym z ożywienia gospodarczego, który charakteryzuje bezprzykładny optymizm i wiara we wspólną, pomyślną przyszłość.

W rezultacie architektura stanęła na rozdrożu. Potrzebne są nowe koncepcje i plany rozwoju miast, znikają całe stare dzielnice, wytyczane są nowe trasy dla ruchu drogowego. Rozbudowa następuje także wzwyż, ponieważ tylko w taki sposób można pozyskać więcej miejsca na biura i mieszkania w rozprzestrzeniających się metropoliach Europy.

Pracy nie wystarcza jednak dla wszystkich, a na domiar złego w nowo powstających czynszowych kamienicach panuje niemiłosierna ciasnota. Wskutek tego, również w 1900 roku, z Europy wyruszają potężne fale emigrantów, przede wszystkim do USA, ale także do Ameryki Południowej i do Australii. Zjawisko to zrodziło przysłowiowego „wujka z Ameryki”, któremu udaje się osiągnąć sukces na obczyźnie i wspomaga materialnie rodzinę pozostającą w kraju.

Urbanizacja około roku 1900 przeżywa zastój także z innych powodów. Kształtujący od roku 1840 całą epokę architektoniczny styl historyzmu bardzo powoli jest zastępowany przez Jugendstil i formy stylistyczne rodzące się moderny. Jednak zmiany są nieuchronne – we Francji pęd architektury ku nowemu zostaje określony jako *art nouveau*, we Włoszech – jako *stile floreale*, a w Rosji – jako *styl moderny*.

W architekturze miejskiej Europy dominuje jednak nadal stylistyczny pluralizm historyzmu. Budowle kopiujące neogotyki i neorenesans, neobarok oraz neoklasycyzm nadal stanowią główne akcenty miejskiej zabudowy, naśladując siedziby dawnych elit, jak pałace królewskie i arystokratyczne dwory. Windsor i Westminster, Tower czy Łuk Triumfalny stają się symbolami tych czasów, podobnie jak nowe, z przepychem wyposażone pasáže handlowe i podobne do zamków miejskie pałace.

Na wsi około 1900 roku nadal dominują budowle szlacheckie. Podczas gdy nigdy niezasypiające metropolie wabią blaskiem światła i pulsują życiem, w wielu mniejszych miastach i na wsiach czas zupełnie się zatrzymuje. Stare skutecznie przeciwstawia się nowemu. W wypadku wielu europejskich miejscowości osiągnięcia z tego okresu trafiają do nich dopiero po drugiej wojnie światowej – elektryfikacja i asfalt, niekiedy nawet kanalizacja, docierają do odosobnionych miejsc znacznie później.

Zupełnie inaczej jest w USA, gdzie w wyniku napływu imigrantów liczba mieszkańców ciągle wzrasta. Brakuje tysięcy mieszkań. Szczególnie ciężka jest sytuacja w Chicago, gdzie w roku 1871 wielki pożar niszczy niemal całe śródmieście. Już w latach 80. XIX wieku powstała tu dziesięciopiętrowa budowla, będąca pierwszym drapaczem

Astfel, arhitectura este, de asemenea, la o răscruce de drumuri: trebuie inventate noi concepte de urbanism și construite noi cartiere, proiectate noi fluxuri de trafic. Rezultă în mod logic și o dezvoltare pe verticală a orașelor: metropolele supraaglomerate și debordate ale Europei nu au nici un alt mod de a crește decât pe înălțime. Dar, în ciuda acestor schimbări, locurile de muncă nu erau suficiente pentru toată lumea, la fel ca și locuințele, înguste, construite rapid pentru a adăposti masele de noi veniți. În consecință au urmat valuri masive de emigrare, în special către America de Nord dar și spre America de Sud și Australia. Mai târziu apare mitul legendar al „unchiului din America”, care a reușit cu succes în țările străine și devine un sprijin material pentru rudele rămase în patrie. Urbanizarea stagnează și ea indecisă, în 1900, însă din alte motive: stilul istoricizant arhitectural, dominant din 1840, este înlocuit treptat de Art Nouveau și de formele stilistice ale modernității. Cu toate acestea, schimbarea este inevitabilă. În Franța, arhitectura timpurie din noul secol este cunoscută sub numele de Art Nouveau, în Italia ca stil Floreale, iar în Rusia ca stil modern. Totuși eclectismul stilistic al istoricismului predomină chiar și în arhitectura urbană din Europa. Edificiile care înainte copiau stilurile arhitecturale ale trecutului – neogotic și neorenescentist, neobaroc și neoclasicism – continuă să marcheze fizionomia marilor orașe, copiind ansambluri de arhitectură regală și nobilă.

Windsor și Westminster sau Arcul de Triumf sunt produsul acelor timpuri ca și noile galerii comerciale luxoase și vilele înaltei burghezii. Domeniile de la țară ale aristocrației au continuat să domine peisajul rural. Și, în timp ce mulți erau fascinați de strălucirea plină de viață a metropolelor, timpul părea să fi stat în loc încă, în multe orașe mici și la sate.

Și astfel vechiul a continuat să dăinuie în fața noului din jurul anului 1900. De multe ori invențiile și progresul secolului XX sosesc în unele locuri după cel de al doilea război mondial: electrificare, străzi pavate sau chiar canalizarea care în ținuturile îndepărtate ajunge foarte târziu.

Situația este complet diferită în Statele Unite, unde numărul de locuitori era în continuă creștere datorită imigrației iar deficitul locuințelor era de ordinul miilor. Deosebit de gravă era situația în Chicago, unde incendiul din 1871 a distrus aproape tot centrul orașului. Încă din 1880 a apărut aici primul zgârie-nori de 10 etaje. Arhitectii au continuat să-și dezvolte și să-și implementeze ideile revoluționare, devenind în scurt timp cunoscuți sub numele „Școala din Chicago”. Un secol mai târziu,

se măiaza o nouă direcție în arhitectură, care se manifestă în construcția de noi orașe și în dezvoltarea metropolelor. În Europa, în special în Franța, Italia și Rusia, se construiesc noi orașe și se dezvoltă metropolele supraaglomerate și debordate ale Europei. În America, în special în Statele Unite, se construiesc noi orașe și se dezvoltă metropolele supraaglomerate și debordate ale Europei. În Europa, în special în Franța, Italia și Rusia, se construiesc noi orașe și se dezvoltă metropolele supraaglomerate și debordate ale Europei. În America, în special în Statele Unite, se construiesc noi orașe și se dezvoltă metropolele supraaglomerate și debordate ale Europei.

Η αρχιτεκτονική βρήκε τον εαυτό της σε νέα σταυροδρόμια: υπήρχε ανάγκη για νέα οικιστική ανάπτυξη στις πόλεις, ολόκληρες γειτονιές είχαν ξεπεταχτεί ξαφνικά και υπήρχε ανάγκη εύρεσης λύσεων μετακίνησης του πληθυσμού από το ένα σημείο της πόλης στο άλλο.

Ήταν αναπόφευκτο, ότι τα κτίρια θα έπρεπε να αναπτυχθούν σε ύψος. Αυτός ήταν ο μόνος τρόπος διαφύλαξης κάποιου ελεύθερου χώρου στις αναπτυσσόμενες μητροπόλεις της Ευρώπης. Παρόλη αυτήν την ενεργητικότητα όμως, εξακολουθούσε να μην υπάρχει αρκετή δουλειά για όλους και πολλοί άνθρωποι, στριμώχονταν σε κτίρια που χτιζόντουσαν γρήγορα, για να στεγάσουν τις εισερχόμενες μάζες. Αυτό οδήγησε, περί το 1900, σε ένα τεράστιο κύμα μετανάστευσης από την Ευρώπη, ιδιαίτερα προς τις ΗΠΑ, αλλά και την Λατινική Αμερική και την Αυστραλία. Ο «θείος από την Αμερική» σύντομα έγινε θρυλικός για τις επιτυχίες του στο εξωτερικό και ξεκίνησε να παρέχει υλική υποστήριξη στις οικογένειες που είχαν μείνει πίσω στην πατρίδα.

Η αστικοποίηση, συνεχίστηκε με αμείωτο ρυθμό το 1900 και για άλλους λόγους: Τα ιστορικιστικά στυλ, που είχαν κυριαρχήσει στην αρχιτεκτονική από το 1840, σιγά σιγά άρχισαν να υποχωρούν προς τον Μοντερνισμό. Αλλά η αλλαγή ήταν αναπόφευκτη: στη Γαλλία, αυτό το αρχιτεκτονικό ζήτημα έγινε γνωστό ως *Ar Nouveau*. Στον αγγλόφωνο κόσμο μιλούσαν για το *Arts & Crafts* ή *Craftsman style* ή επίσης *Ar Nouveau*. Στην Γερμανία και Αυστρία το κίνημα αυτό λεγόταν *Γιούγκεντστυλ*, στην Ιταλία *Στίλε Φλορεάλ* και στη Ρωσία *Στίλ Μοντέρν*.

Αλλά ο στυλιστικός πλουραλισμός της ιστορικιστικής αρχιτεκτονικής, εξακολουθούσε να κυριαρχεί στα αστικά τοπία της Ευρώπης. Πολλά κτίρια των πόλεων, εξακολουθούσαν να αντιγράφουν και να ανανεώνουν τα στυλ του παρελθόντος, δημιουργώντας τον Νεοκλασικισμό, το Γοτθικό στυλ, το Αναγεννησιακό και Μπαρόκ. Αναβιώσεις που αναφέρονταν και αντέγραφαν το στυλ των αρχαίων ελίτ, για να δημιουργήσουν μία αρχιτεκτονική, που να συμβολίζει την ισχύ και κυριαρχία των βασιλικών και κυριαρχών τάξεων. Τα ανάκτορα του Γουέστμινστερ και η Αψίδα του Θριάμβου, είναι δημιουργήματα αυτής της εποχής, όπως είναι και οι νέες εμπορικές στοές και οι πολυτελείς επαύλεις της υψηλής μπουρζουαζίας. Στο μεταξύ, οι τεράστιες εξοχικές περιουσίες της αριστοκρατίας, εξακολουθούσαν να κυριαρχούν στο τοπίο της υπαίθρου. Και παρόλο που η ζωντάνια, η πολυκοσμία και η λαμπρότητα των μεγαλουπόλεων τραβούσαν πολύ κόσμο, σε πολλά χωριά και μικρές πόλεις ο χρόνος φαινόταν να έχει

begin seeing these changes around 1900 being implemented. Many remote villages received electrical service, paved roads, and even sewer systems not until well into the mid-20th century.

The situation was rather different in the United States, where the population continued to explode thanks to a non-stop wave of immigration. But the US lacked adequate housing for all the new arrivals. Particularly serious was the situation in Chicago, where a large fire in 1871 had destroyed almost the entire city centre. But this created a clean slate, so to speak, that resulted in the world's first high-rise building (10 stories) being erected in the Windy City already in the 1880s. The city's architects continued to push their revolutionary ideas and created what came to be known as the Chicago School. A century later, another Chicago School caused a furore in the world of finance. At the same time, the US economy at the turn of the last century was dominated by large industrial and commodity tycoons, with oil industry monopolist John D. Rockefeller following in the footsteps of railroad tycoon William Henry Vanderbilt. But even Rockefeller, reputedly the richest man in the world at the time, was not always able to recognize the signs of the times. Even JP Morgan was only partially able to do this. It was around 1900 that the most influential private banker in the world recognized the potential of electricity for his operations. But the man who really understood how the times were changing was Andrew Carnegie. Born in Scotland to a weaver and the daughter of a shoemaker, he made steel his lifeblood. By 1900, the Carnegie Steel Company, founded just eight years earlier, had become the largest steel company in the world. Unlike Germany's steel barons, Carnegie did not focus on making cannons for the wars that would come, but instead on housing and urban development. He built his fortune on providing the steel for reinforced concrete and building structures. Millions of tons of iron and steel were needed to meet the immense demand for bridges and massive industrial buildings, houses, and skyscrapers. It was not long before Chicago and New York were in a race to build the world's tallest buildings, such as New York's Flatiron Building (although it was never the tallest). The "Big Apple" meanwhile was becoming the beacon of hope in this new era.

The political landscape around 1900

London remained the political and monetary centre at 1900. It was also the year that Elizabeth Bowes-Lyon first saw the light of the world on August 4. Later, as the wife of King George VI. and the mother of Queen Elizabeth II, she would live for almost 102 years, serving as a remarkable

kde v roce 1871 požár zničil takřka celé centrum města. Na druhou stranu však vytvořil prostor, takřkajíc zelenou louku, na níž mohla poté vyrůst první výšková budova na světě (10 pater), která byla v tomto větrném městě postavena již začátkem osmdesátých let devatenáctého století. Chicagští architekti pokračovali v prosazování svých revolučních nápadů a dali tak vzniknout Chicagské škole. O století později pak jiná Chicagská škola způsobí poprask ve světě financí. Americké ekonomice přelomu století dominovali velcí průmysloví a burzovní magnáti; držitel monopolu v ropném průmyslu John D. Rockefeller kráčil ve šlépějích Williama Henryho Vanderbilta, železničního magnáta. Avšak ani Rockefeller, tehdy údajně nejbohatší muž na světě, nebyl vždy schopný dokonale rozpoznat dynamiku doby. I finančníku J. P. Morganovi se to dařilo jen částečně. Právě okolo roku 1900 si tento nejvlivnější soukromý bankéř na světě uvědomil, jaký potenciál nabízí elektrina. Ale mužem, který skutečně pochopil, kam doba směřuje, byl Andrew Carnegie. Pro tohoto skotského rodáka, syna tkalce a ševcovy dcery, se alfou a omegou stala ocel. Jeho Carnegie Steel Company byla v roce 1900, osm let po svém založení, největší ocelářskou společností na světě. Carnegie na rozdíl od německých baronů ocelářského průmyslu nevyráběl děla pro budoucí války, ale zaměřil se na stavebnictví a rozvoj měst. Zbohatl na dodávkách oceli do betonových konstrukcí, na posílení skeletů nových staveb. Poptávka byla přitom ohromná: na stavbu mostů, továren, obytných domů a mrakodrapů byly zapotřebí miliony tun železa a oceli. Netrvalo dlouho a Chicago s New Yorkem soupeřily o to, kdo postaví nejvyšší budovu na světě; tak vznikla například newyorská Flatiron Building (ačkoli ta nikdy nebyla nejvyšší). New York neboli „Velké jablko“ se mezitím stal výspou naděje této nové éry.

Politická mapa okolo roku 1900

V roce 1900 však zůstával politickým a finančním srdcem Londýn. Čtvrtého srpna tohoto roku také přišla na svět Elizabeth Bowes-Lyon. Jako manželka krále Jiřího VI. a matka královny Alžběty II. se později dožila téměř 102 let a stala se tak výjimečným svědkem celého dvacátého století. Devatenáctistého roku našeho letopočtu byla stále na trůně královna Viktorie – začínal právě čtyřiašedesátý rok jejího kralování –, dusivý korzet společenských norem a nařízení spojovaný s viktoriánskou érou však již povoloval. Viktorie, která od roku 1871 rovněž nesla titul císařovny Indie, umírá hned následujícího roku: 22. ledna 1901.

Zanechala za sebou politickou mapu, pro kterou byla určující jemná rovnováha mezi pěti evropskými mocnostmi

V Spojených státech, kde vďaka nepretržitej vlne prisťahovalcov populácia naďalej prudko rástla, bola situácia dosť odlišná. USA zápasili s nedostatkom primeraného ubytovania pre všetkých priselcov. Zvlášť vážna bola situácia v Chicagu, kde obrovský požiar v roku 1871 zničil takmer celé centrum. Paradoxne sa tak uvoľnil priestor, čo vyústilo do stavby prvej výškovej (desaťposchodovej) budovy na svete, ktorá stála v tomto „Veternom meste“ už v 80. rokoch 19. storočia. Architekti mesta naďalej presadzovali svoje revolučné nápady, a tak vznikla chicagská škola, resp. chicagský štýl architektúry. O storočie neskôr iná chicagská škola vyvolala rozruch vo svete financií. Na prelome 19. a 20. storočia americkú ekonomiku ovládli veľkí priemselní a surovinoví magnáti, ako napríklad John D. Rockefeller, držiteľ monopolu v ropnom priemysle, kráčajúci v stopách železničného magnáta Williama Henryho Vanderbilta. Ani Rockefeller, údajne najbohatší muž sveta tých čias, však nebol vždy schopný uviesť si predzvesť novej doby. Aj J. P. Morganovi sa to darilo len čiastočne. Asi okolo roku 1900 si tento najplyvnejší súkromný bankár na svete uviedol význam a možnosti, aké ponúkala elektrina. Mužom, ktorý skutočne porozumel, ako sa časy menia, bol však Andrew Carnegie. Narodil sa v Škótsku v rodine tkáča a dcéry obuvníka. Zdrojom jeho bohatstva sa stala ocel. Do roku 1900 sa Carnegie Steel Company, založená len osem rokov predtým, stala najväčšou oceliarskou spoločnosťou na svete. Na rozdiel od nemeckých oceliarskych barónov sa Carnegie nezameral na výrobu kanónov pre vojnu, ktorá mala prísť, ale na bytovú výstavbu a rozvoj miest. Svoj úspech postavil na dodávkach ocele pre výrobu železobetónu a stavebných konštrukcií. Na splnenie obrovských nárokov na výstavbu mostov a impozantných priemyselných objektov boli potrebné milióny ton ocele a železa. Netrvalo dlho a Chicago a New York sa vzájomne predbiehali, kto postaví najvyššie budovy na svete – ako bola napríklad newyorská Flatiron Building („Žehlička“), hoci tá nikdy nebola najvyššia. Práve v čase novej éry sa majákom nádeje stalo „Big Apple“.

Politická mapa sveta okolo roku 1900

V roku 1900 bol aj naďalej politickým a finančným centrom Londýn. V tom istom čase, 4. augusta 1900, uzrela svetlo sveta aj Elizabeth Bowes-Lyonová. Neskôr, ako manželka kráľa Juraja VI. a matka kráľovnej Alžbety II., sa mala dožiť 102 rokov stať sa tak pozoruhodným očitým svedkom 20. storočia. V roku 1900 ešte stále vládla kráľovná Viktória a začínala ním 64. rok panovania. Viktoriánska éra charakterizovaná zošnúrovanou spoločnosťou však rýchlo spela ku koncu. Viktória, korunovaná v roku 1871

chmur na świecie. Architekci rozwijający swoje koncepcje w tym mieście zyskują sławę jako przedstawiciele „szkoły chicagowskiej”.

Sto lat później furorę robi inna szkoła chicagowska – na polu światowych finansów. W tym czasie gospodarka USA pozostaje pod wpływem magnatów przemysłowych i surowcowych. Śladami potentata kolejowego Williama Henry’ego Vanderbilta podąża monopolista naftowy John D. Rockefeller. Lecz ten najbogatszy człowiek świata nie rozpoznaje prawidłowo wszystkich znaków swych czasów. Tylko częściowo udaje się to najbardziej wpływowemu bankierowi świata J.P. Morganowi, który około roku 1900 dostrzega potencjał, jaki niesie ze sobą elektryczność dla jego przedsiębiorstw. Jednak człowiekiem mającym prawdziwego „nosa” jest Andrew Carnegie. Z urodzenia Szkot, syn tkacza i córki szewca, uznaje stal za sens swego życia. Jego, założona w roku 1892, Carnegie Steel Company staje się na początku XX wieku największym koncernem stalowym na Ziemi. Inaczej niż niemieccy stalowi potentaci, Carnegie nie stawia na broń, ale na budownictwo. Jego „magiczne” produkty to zbrojony beton oraz konstrukcje stalowe. Trzeba produkować miliony ton stali, by zaspokoić ogromne zapotrzebowanie na mosty i gigantyczne budowle przemysłowe, na domy i drapacze chmur. Chicago i Nowy Jork stają do wyścigu o najwyższy budynek świata. Sławę zyskuje nowojorski Flatiron Building. Budynek ten nie stał się jednak nigdy numerem jeden w rankingach. Za to „Big Apple” osiągnął rangę ogólnoświatowego symbolu nadziei pokładanych w nowych czasach.

Mapa polityczna roku 1900

W roku 1900 centrum politycznej i finansowej potęgi stanowi Londyn. Tutaj 4 sierpnia 1900 roku przysła na świat Elżbieta Bowes-Lyon. Jako małżonka króla Jerzego VI i późniejsza *Queen Mum*, matka królowej Elżbiety II, będzie żyła prawie 102 lata i stanie się godnym uwagi świadkiem XX wieku. Lecz wówczas jeszcze, od 63 lat, nadal panowała królowa Wiktoria. Epoka wiktoriańska, ze swym sztywnym gorsetem społecznych zachowań, chyli się jednak ku końcowi. Wiktoria, od roku 1871 także cesarzowa koronnego klejnotu imperium – Indii – odejście ze światowej sceny politycznej 22 stycznia 1901 r. Pozostawia za sobą krajobraz polityczny, który wciąż jeszcze charakteryzuje stabilna równowaga między pięcioma europejskimi potęgami.

Przewodzi im Zjednoczone Królestwo z Imperium Brytyjskim, największym imperium w historii, nadające rytm działaniom europejskiej „wielkiej piątki”. Tymczasem Francja, nowo utworzone w roku 1871 Cesarstwo Niemieckie, cesarsko-królewska monarchia Austro-Węgier i carska Rosja

o altă Școală din Chicago făcea furori în lumea economiei financiare.

În același timp, economia Statelor Unite este marcată de mari magnați ai industriei și materiilor prime: John D. Rockefeller, ce deține monopolul în petrol, calcă pe urmele proprietarului căilor ferate, Henry Vanderbilt. Însă acest om (care era așadar cel mai bogat din lume) nu indentifica în mod real toate „semnele” lumii moderne. În ciuda aparențelor, nici chiar J.P. Morgan (cel mai influent bancher privat din lume) nu a reușit acest lucru: abia în jurul anului 1900 a recunoscut potențialul energiei electrice pentru întreprinderile sale. Dar cel care a înțeles cu adevărat modul în care s-au schimbat vremurile a fost Andrew Carnegie. Născut în Scoția, fiul unui un țesător și al unei fiice de cizmar, transformă oțelul în secretul reușitei sale. Fondată în 1892, „Carnegie Steel Company” devine în 1900 cel mai mare grup industrial de oțel din lume. Spre deosebire de baronii oțelului german, Carnegie nu îndreaptă afacerea lui spre arme ci spre construirea de case și dezvoltarea urbană. Formulele sale de succes au fost „beton armat” și chiar „cadre metalice”. Trebuiau produse milioane de tone de fier și oțel pentru a satisface nevoile masive pentru fabricarea podurilor metalice, halelor industriale gigantice, clădirilor și zgărie-norilor. Nu a durat mult până ca orașele Chicago și New York să intre în competiție pentru a construi cele mai înalte clădiri din lume. A devenit celebră „Flatiron Building” din New York (deși nu a fost niciodată printre clădirile înalte). „Big Apple” se prezintă între timp ca farul speranței în această nouă eră.

Harta politică a lumii în 1900

În anul 1900, Londra deținea încă puterea centrală politică și monetară a lumii. La 4 august 1900 s-a născut aici Elizabeth Bowes-Lyon ce va deveni mai târziu soția regelui George al VI-lea și mama reginei Elisabeta a IIa. A trăit aproape 102 de ani, un venerabil martor al secolului XX. În 1900, regina Victoria, la 64 de ani, era încă la tron. Dar epoca victoriană, cu corsetele ei sociale rigide se apropia rapid de sfârșit. Victoria, de asemenea împărăteasa Indiei din 1871, se stinge din viață la 22 ianuarie 1901 lăsând în urma sa un peisaj politic care se prezintă - în continuare- ca un echilibru solid între cele cinci mari puteri ale Europei. Pe primul loc, Regatul Unit împreună cu Marea Britanie – cel mai mare imperiu din istoria lumii- stabilește tonul pentru acest ”Big Five” european. Republica Franceză, Imperiul German reînființat în 1871, dubla monarhie austro-ungară și Rusia țaristă luptă pentru locul lor în această ierarhie. În același timp, Imperiul

stamației. Eτσι, το παλιό κρατιόταν ακόμη, ενάντια σε όλα αυτά που ήταν νέα, την εποχή του 1900. Μάλιστα, σε μερικές περιοχές, χρειάστηκαν δύο παγκόσμιοι πόλεμοι για να αρχίσουν να βλέπουν τις αλλαγές αυτές να πραγματώνονται. Πολλά μακρινά χωριά, απέκτησαν ηλεκτρικό ρεύμα, στρωμένους δρόμους, ακόμη και αποχέτευση, αρκετά αργά στον 20ο αιώνα.

Η κατάσταση ήταν αρκετά διαφορετική στις Η.Π.Α., όπου ο πληθυσμός μεγάλωνε συνεχώς, χάρη στο ατελείωτο κύμα μετανάστευσης. Όμως οι Η.Π.Α. δεν διέθεταν επαρκή στέγαση για τους νεοφερμένους. Ιδιαίτερα σοβαρή ήταν η κατάσταση στο Σικάγο, όπου η μεγάλη φωτιά του 1871 είχε καταστρέψει σχεδόν όλο το κέντρο της πόλης. Αυτό όμως, δημιούργησε ένα καθαρό τοπίο, που είχε σαν αποτέλεσμα τον πρώτο ουρανοξύστη (10 όροφοι), που κτίστηκε στην Πόλη των Ανέμων μέσα στην δεκαετία των 1880. Οι αρχιτέκτονες της πόλης εξακολουθούσαν να προωθούν τις επαναστατικές τους ιδέες και δημιούργησαν την περίφημη Σχολή του Σικάγο. Έναν αιώνα αργότερα, μία άλλη Σχολή του Σικάγο προκάλεσε αναστάτωση στον χώρο της οικονομικής επιστήμης. Ταυτόχρονα, η οικονομία των ΗΠΑ στη στροφή του προηγούμενου αιώνα, κυριαρχείτο από μεγάλους βιομήχανους και μεγιστάνες πρώτων υλών, με τον έχοντα το μονοπώλιο της βιομηχανίας πετρελαίου Τζών Ντ. Ροκεφέλλερ, να ακολουθεί τα βήματα του μεγιστάνα των σιδηροδρόμων Γουίλιαμ Χένρυ Βάντερμπιλτ. Ακόμη όμως και ο Ροκεφέλλερ, με τη φήμη του πλουσιότερου άντρα στον κόσμο όλων των εποχών, δεν ήταν πάντα ικανός να αναγνωρίσει τα σημεία των καιρών. Ακόμη και ο Τζ.Π.Μόργκαν, ήταν μόνο εν μέρει ικανός να το κάνει αυτό. Γύρω στα 1900, ο ισχυρός τραπεζίτης ανακάλυψε τις δυνατότητες του ηλεκτρισμού για τις επιχειρήσεις του. Ο άνθρωπος που πραγματικά κατάλαβε πώς άλλαζαν οι καιροί, ήταν ο Άντριου Κάρνεγκι. Γεννημένος στην Σκωτία, από έναν υφαντή και την κόρη ενός παπουτσή, έκανε το ατσάλι το μυστικό της επιτυχίας του. Το 1900, η Κάρνεγκι Στηλ Κόμπανυ, που είχε ιδρυθεί μόλις οκτώ χρόνια νωρίτερα, έγινε η μεγαλύτερη εταιρία χάλυβα στον κόσμο. Διαφορετικά από τους Γερμανούς βαρώνους του χάλυβα, ο Κάρνεγκι δεν επικεντρώθηκε στην κατασκευή κανονιών για τους επερχόμενους πολέμους, αλλά στην οικοδομική και οικιστική ανάπτυξη. Εκτίσε την περιουσία του, προμηθεύοντας χάλυβα για ενισχυμένες τσιμεντένιες κατασκευές. Εκατομμύρια τόνων σιδήρου και χάλυβα, ήταν αναγκαίοι για να καλύψουν την τεράστια ζήτηση για γέφυρες, εργοστάσια, σπίτια και ουρανοξύστες. Το Σικάγο και η Νέα Υόρκη γρήγορα μπήκαν σε έναν ανταγωνισμό κτισίματος του ψηλότερου ουρανοξύστη, όπως το κτίριο Φλάτιρον στη Νέα Υόρκη (αν και αυτό δεν ήταν ποτέ το ψηλότερο). Το «Μεγάλο Μήλο» στο μεταξύ, εξελισσόταν σε έναν φάρο ελπίδας, αυτήν τη νέα εποχή.

Το πολιτικό τοπίο περί το 1900

Το Λονδίνο παρέμεινε το πολιτικό και νομισματικό κέντρο το 1900. Ήταν η ίδια χρονιά που είδε το πρώτο φως του κόσμου, η Ελισσάβετ Μπάους-Λάιον, την 4^η Αυγούστου. Αργότερα, ως σύζυγος του

eyewitness of the 20th century. In 1900, Queen Victoria was still on the throne, beginning the 64th year of her reign, but the Victorian era with its rigid social corset was rapidly coming to an end. Victoria who had also been crowned Empress of India in 1871 would die in just a year's time on January 22, 1901.

She left behind a political landscape that was still marked with a delicate balance among Europe's five major powers, led by the United Kingdom, ruler of the largest empire in history. France, the newly united Germany (1871), the dual monarchy of Austria-Hungary, and czarist Russia were also fighting for their place at the table. At the same time, the Ottoman Empire had come to be known as the "sick man of Europe" for half a century, despite the considerable efforts at reform that had been made, symbolized by the switch from the ancient turban to the new, functional fez. However, it was all in vain: less than a quarter century later, this fez would come to be banned in Ataturk's Turkish Republic as a sign of ancient backwardness. The fez factories shut down.

Outside Europe, the US was beginning to set the global standard. It had just waged war against the ailing Spanish empire and claimed its colonies in Cuba, Puerto Rico, and the Philippines. On June 14, 1900, it annexed what had been the independent kingdom of Hawaii and made it the country's fiftieth state in 1959. Asia also began to undergo massive change, as Japan began its path toward industrialization, even if it was poor in natural resources. This led the Japanese on the path to war, including a naval victory over Russia in 1905 that shocked all the other great powers. This was the first time that Europe's global dominance seemed to be militarily under threat. Meanwhile, Brazil was dealing with the consequences of slavery which had only been abolished in 1888.

But there were many signs of change around 1900. France conquered Chad and split the central African kingdom with the British and the Germans, with every European power getting a slice of the pie. But things were already beginning to crumble at the outer edges of Europe's empires. In China, the Boxer Rebellion broke out and Empress Dowager Cixi withdrew into her new Summer Palace. In South Africa, the Second Boer War continued until 1902, two years after the British had declared victory in September 1900. Prisoner of war Winston Churchill, capture on November 15, 1899, would later become famous, but only after escaping in 1900 together with four bars of chocolate in his pockets! And the Boer War saw the birth of a phenomenon that would come to signify the horrors of the twentieth century more than any other: the concentration camp.

v čele s Velkou Británií, jež vládla největšímu impériu v lidských dějinách. O své místo na slunci bojovala také Francie, od roku 1871 sjednocené Německo, dualistické mocnářství Rakousko-Uhersko a carské Rusko. Osmanská říše již půl století platila za „toho nejslabšího v Evropě“, a to navzdory setrvalým pokusům o reformy – jejich symbolem byla například výměna starého turbanu za nový funkční fez. Avšak zbytečně; ani ne o čtvrtstoletí později byl fez v Atatürkově republice zakázán jako symbol zpátečnictví a továrny na fezy jedna po druhé zkrachovaly.

Mimo Evropu tehdy začaly určovat globální pravidla hry Spojené státy. Právě vyhrály válku nad skomírající španělskou říší a získaly kolonie na Kubě, v Portoriku, na Filipínách. Dne 14. června 1900 provedly anexi do té doby nezávislého království Haiti a učinily z něj v roce 1959 padesátý stát unie. Rovněž v Asii docházelo k velkým změnám: Japonsko se právě vydávalo na cestu industrializace, ačkoli bylo chudé na přírodní zdroje. Proto se pouštělo do válečných konfliktů a v roce 1905 porazilo Rusko, což byl pro evropské mocnosti značný šok. Poprvé někdo dokázal svou vojenskou silou zpochybnit do té doby neotřesitelnou převahu Evropy. Mezitím se Brazílie vzpamatovávala z otrokářství, které bylo zrušeno až roku 1888.

Kolem roku 1900 však již byla patrná řada změn. Francie dobyla Čad a rozdělila si toto africké království s Brity a Němci, každá evropská mocnost tak dostala kus. Na okrajích evropských říší se však začaly objevovat trhliny. V Číně vypuklo povstání boxerů a císařovna Cch'-si musela opustit své letní sídlo. V Jižní Africe zuřila až do roku 1902 búrská válka, ačkoli se Britové prohlásili za vítěze už v září roku 1900. Válečného zajatce jménem Winston Churchill, zajatého 15. listopadu 1899, čeká později slavný osud, ale nejprve musí roku 1900 utéct z vězení – se čtyřmi tabulkami čokolády v kapse! Búrská válka s sebou také přinesla nový fenomén, který se později stane největším symbolem hrůz 20. století: koncentrační tábor.

Zbytek Evropy nebyl tak homogenní, jak by se z map mohlo zdát, mezinárodní spojenectví mnohdy držela pohromadě díky chytře promyšleným sňatkům mezi královskými rody, které zodpovídaly za jemnou rovnováhu sil. V panstvích menších království Evropy současně docházelo k hrůzným excesům, například v belgickém Kongu, kterému se později začne přezdívat „srdce temnoty“.

Nedávno sjednocená Itálie rovněž stála o významnou roli na světové scéně, dokázala ji však hrát jen v oblasti kultury. Dne 14. ledna 1900 měla v Římě premiéru Pucciniho „Tosca“ a nastavila tak ve světě opery novou laťku.

Nacionalismus, onen odolný virus devatenáctého století, se i nadále šířil. Baltské státy a Finsko byly stále pod ruskou

aj za indickou císařovnu, zomrela takmer presne o rok, 22. januára 1901.

Po nej zostala politická mapa sveta stále ešte poznačená krehkou rovnováhou medzi piatimi hlavnými európskymi mocnosťami, na čele ktorých stálo Spojené kráľovstvo, najväčšia ríša v dejinách sveta. O „miesto na výslni“ zápasilo aj Francúzsko, novovzniknuté Nemecké cisárstvo (1871), dualistická c. k. rakúsko-uhorská monarchia a carské Rusko. V rovnakom čase Osmanskú ríšu už polstoročie označovali za „chorého muža na Bospore“, a to aj napriek značnému úsiliu o reformu v priebehu posledných desaťročí, ktoré symbolizovalo odloženie stáročného turbanu a prijatie nového, praktickejšieho fezu. Všetky tieto snahy sa však ukázali ako márne. O necelé štvrtstoročie neskôr bolo nosenie fezu v Atatürkovej Tureckej republike zakázané ako prejav odporu voči novým poriadkom. Všetky továrne na výrobu fezov zatvorili.

Mimo Európy sa v celosvetovom meradle začali presadzovať Spojené štáty. V roku 1898 sa pustili do vojny s upadajúcim španielskym impériom a získali kontrolu nad Kubou, Portorikom a Filipínami. Štrnásteho júna 1900 anektovali nezávislé kráľovstvo na Havajských ostrovoch, ktoré sa v roku 1959 stali 50. štátom Spojených štátov. Aj Ázia nastúpila cestu rozsiahlych premien, keď Japonsko napriek chudobným zdrojom nerastných surovín pristúpilo k industrializácii. Tento stav zaviedol Japonsko na vojnové chodníčky vrátane námorného víťazstva nad Ruskom v roku 1905, ktoré šokovalo všetky veľmoci. Po prvýkrát sa tak zdalo, že celosvetová nadvláda Európy by mohla byť vojensky ohrozená. Práve v tom čase sa Brazília borila s dôsledkami otroctva, ktoré tam bolo zrušené v roku 1888.

Okolo roku 1900 sa objavovali ďalšie veľké zmeny vo svetovom poriadku. Francúzsko sa zmocnilo Čadu a spolu s Britmi a Nemcami si podelili veľké stredoafričné kráľovstvá, pričom si každá európska veľmoc odkrojila svoj kus koloniálneho koláča. Udalosti sa dali do pohybu aj na okraji európskych koloniálnych sfér vplyvu. V Číne vypuklo tzv. povstanie boxerov a cisárovná vdova Cch' si sa utiahla do svojho nového Letného paláca. V Južnej Afrike pokračovala až do roku 1902 druhá búrská vojna ešte dva roky potom, ako Briti v septembri 1900 oznámili víťazstvo. Vojnový zajatec Winston Churchill, ktorého Búri zajali 15. novembra 1899, sa neskôr stane slávnym, ale najskôr musí v roku 1900 so štyrmi tabulkami čokolády vo vrecku zo zajatia ujsť. V búrkej vojne sa však objavil aj úkaz, ktorý mal predznamenáť hrôzy 20. storočia viac než čokoľvek iné: koncentračný tábor.

Zvyšok Európy s nadnárodnými zväzkami, často spečatenými sobášnou politikou kráľovských rodov,

rywalizują o lepszą pozycję w przyszłości. Jednocześnie bliskowschodnie Imperium Osmańskie już od półwiecza uchodzi za „chorego człowieka znad Bosforu” – mimo istotnych reformatorskich wysiłków podejmowanych w ostatnich dziesięcioleciach, które znajdują także widoczny wyraz w odrzuceniu turbanów na rzecz nowego i funkcjonalnego fezu. Jednak zaledwie ćwierć wieku później, w nowej Republice Tureckiej Atatürk, nawet fez okaże się symbolem przeżytku i zacofania, i zostanie zabroniony. Producenci fezów będą musieli zwinąć interesy.

Poza Europą sytuację na scenie politycznej około roku 1900 podgrzewają przede wszystkim Stany Zjednoczone. Dopiero co, w roku 1899, zwyciężyły w wojnie toczonej u swych progów o hiszpańską kolonię – Kubę. Teraz kierują uwagę w stronę Pacyfiku i Filipin. Niejako przy okazji 14 czerwca 1900 roku anektują Archipelag Hawajski, który w roku 1959 stanie się pięćdziesiątym stanem USA.

Poważne zmiany mają miejsce na Dalekim Wschodzie. Dynamiczna industrializacja zachodzi w ubogiej w surowce, ale zorientowanej na reformy Japonii. Zaledwie pięć lat później ten wyspiarski kraj wystraszy wszystkie inne mocarstwa swoim morskim zwycięstwem nad Rosją. U progu XX stulecia po raz pierwszy globalna dominacja Europy wydaje się być zagrożona także pod względem militarnym. Tymczasem Brazylia zaabsorbowana jest skutkami niewolnictwa zniesionego dopiero w 1888 roku.

Rok 1900 zwiastuje kolejne zmiany. I tak: Francja przebija się do Czadu i wraz ze Zjednoczonym Królestwem i Rzeszą Niemiecką dokonują podziału Cesarstwa Środkowoafrykańskiego. Każde z nich otrzymuje swój kawałek kolonialnego „tortu”. Jednak na zewnętrznych rubieżach europejskiego obszaru kolonialnego widoczne już są oznaki słabości. W Chinach wybuchła powstanie bokserów, cesarzowa Cixi wycofuje się do swojego nowego pałacu letniego. W Afryce Południowej, pomimo ogłoszenia przez Anglików zwycięstwa w roku 1900, aż do roku 1902 trwa druga wojna burska. Sławę zyskuje pojmany tam 15 listopada 1899 roku Winston Churchill. W roku 1900 udaje mu się ucieczka – miał przy sobie jedynie cztery tabliczki czekolady. W trakcie wojny burskiej rodzi się termin, który jak żaden inny wyraża tragedie XX wieku – obóz koncentracyjny.

Także reszta Europy nie prezentuje się aż tak homogenicznie, jak jest to przedstawiane na zewnątrz i jak pozwalałaby przypuszczać prowadzona ponad granicami wyrefinowana polityka zawierania małżeństw przez europejską arystokrację. Bo są tu także i „mali”, na przykład królestwo belgijskie, nękanie przez nieustanne skandale. W ciągu niewielu lat wielce przedtem ceniona kolonia Konga Belgijskiego zostanie zmutowana do pozycji „Jądra

Otoman a ajuns să fie cunoscut, deja de o jumătate de secol, ca “bolnavul Bosforului” în ciuda eforturilor considerabile de a face reformă traduse prin abandonarea vechiului turban în favoarea noului fes, modern și funcțional. Totul a fost în zadar însă: abia un sfert de secol mai târziu, în noua republică turcă a lui Atatürk, acest fes este interzis iar fabricile producătoare sunt închise.

În afara Europei, la 1900 Statele Unite încep să stabilească standardele globale. În 1898 au câștigat în războiul hispano-american revendicând coloniile Cuba, Puerto Rico și Filipine. La 14 iunie 1900 a fost anexat și arhipelagul Hawaii care în 1959 devenea al 50-lea stat al SUA. Istoria avansează cu pași mari și în Orientul îndepărtat. Japonia - săracă în materii prime, dar stimulată prin reforme eficiente - este lider în materie de industrializare. Cinci ani mai târziu, victoria navală împotriva Rusiei sperie toate marile puteri ale lumii: era pentru prima oară când dominația globală a Europei părea să fie sub amenințare militară. Între timp, Brazilia se confrunta cu consecințele sclaviei, abolită abia în 1888.

Anul 1900 a adus și alte semne de schimbare: Franța a cucerit Ciadul și împarte regatul Africii centrale cu Marea Britanie și Imperiul German. Fiecare primește astfel partea sa de “prăjitură colonială”. Dar lucrurile începuseră deja să se prăbușească la marginile imperiului european. În China a izbucnit revolta Boxer iar împărăteasa Dowager Cixi s-a retras în noul său palat de vară. În ciuda victoriei englezilor, în Africa de Sud se declanșează, în septembrie 1900, al doilea război al Burilor, ce durează până în 1902.

Devine faimos Winston Churchill care, căzut prizonier la 15 noiembrie 1899, a reușit să evadeze în 1900 (cu patru batoane de ciocolată). În contextul acestui război crud apare un fenomen care va deveni, ca nici un altul, marea teroare a secolului XX: lagărul de concentrare.

Nici restul Europei nu era atât de omogen precum se vedea din exterior, chiar cu alianțele transnaționale susținute deseori de căsătoriile abil aranjate între familiile regale. State mici, cum ar fi Regatul Belgiei reprezentau o sursă de scandal: în câțiva ani colonia belgiană Congo urma să fie cunoscută ca “inima întinericului”. Italia, recent unificată, își dorea și ea un rol pe scena lumii, dar se impunea deocamdată pe plan artistic: la 14 ianuarie 1900 a avut loc la Roma premiera operei “Tosca” de Giacomo Puccini, cu un succes triumfal ce a adus noi standarde culturale.

Între timp, virusul gândirii naționaliste născut în secolul XIX continua să prolifereze: statele baltice nu existau încă, Finlanda era sub tutela țarilor, nici Norvegia

Basilă Georgiu VI și mama sa Regina Elisabeta II, erau pentru aproape 102 ani, liderii Imperiului Austro-Ungar. În 1900, erau încă în vârstă de copil și erau încă în școala. În 1900, erau încă în vârstă de copil și erau încă în școala. În 1900, erau încă în vârstă de copil și erau încă în școala.

Αφησε πίσω της, ένα πολιτικό τοπίο caracterizμένο από μία λεπτή isorropia ανάμεσα στις πέντε μεγάλες Ευρωπαϊκές δυνάμεις, με αρχηγό το Ηνωμένο Βασίλειο, κυρίαρχο της μεγαλύτερης αυτοκρατορίας στην ιστορία. Η Γαλλία, η μόλις ενοποιημένη Γερμανία (1871), η διπλή μοναρχία της Αυστρο-Ουγγαρίας καθώς και η τσαρική Ρωσία, πάλευαν για να εδραιώσουν τη θέση τους στον παγκόσμιο χάρτη. Στο μεταξύ, η Οθωμανική Αυτοκρατορία γινόταν γνωστή ως «ο άρρωστος της Ευρώπης», για μισό αιώνα, παρ' όλες τις σημαντικές προσπάθειες μεταρρύθμισης που είχαν γίνει και είχαν ως σύμβολο, τη μετατροπή του αρχαίου τουρμπάν με το νέο, λειτουργικό φέσι. Όλα όμως γινόντουσαν μάταια: λιγότερο από ένα τέταρτο του αιώνα αργότερα, το φέσι θα απαγορευόταν στην Τουρκική Δημοκρατία του Ατατούρκ, ως ένα δείγμα οπισθοδρόμησης. Τα εργοστάσια κατασκευής φεσιών έκλεισαν.

Έξω από την Ευρώπη, η Αμερική ξεκινούσε να καθορίζει τα παγκόσμια δεδομένα. Μόλις είχε νικήσει τον πόλεμο -που η ίδια εξαπέλυσε- με την αρρωστημένη Ισπανική αυτοκρατορία και διεκδικούσε τις αποικίες της στην Κούβα, το Πουέρτο Ρίκο και τις Φιλιππίνες. Στις 14 Ιουνίου 1900, προσάρτησε και το ανεξάρτητο βασίλειο της Χαβάης, την οποία έκανε την 50ή πολιτεία της χώρας, το 1959. Η Ασία ξεκίνησε και εκείνη να υπόκειται σε τεράστιες αλλαγές, καθότι, η Ιαπωνία άνοιξε το δρόμο προς την εκβιομηχάνιση, ακόμη και αν ήταν φτωχή σε φυσικούς πόρους. Αυτό οδήγησε τους Ιάπωνες σε πολεμική οδό, μεταξύ των οποίων και μία νικηφόρο ναυμαχία με την Ρωσία το 1905, που σοκάρισε όλες τις άλλες μεγάλες δυνάμεις.

Αυτή ήταν η πρώτη φορά, που η χρυσή κυριαρχία της Ευρώπης, φάνηκε να απειλείται πολεμικά. Στο μεταξύ η Βραζιλία έπρεπε να αντιμετωπίσει τα αποτελέσματα δουλείας, που είχε καταργηθεί μόλις το 1888.

Υπήρχαν όμως, πολλά σημάδια αλλαγής, το 1900. Η Γαλλία είχε κατακτήσει το Τσαντ και μοιράστηκε το Κεντρικό Αφρικανικό βασιλικό κρατίδιο με τους Εγγλέζους και τους Γερμανούς, με κάθε Ευρωπαϊκή δύναμη να παίρνει ένα μέρος της πίτας. Τα πράγματα όμως, είχαν αρχίσει να χαλάνε σε άλλα σημεία των Ευρωπαϊκών αυτοκρατοριών. Στην Κίνα, η Επανάσταση των Μπόξερ είχε ξεσπάσει και η αυτοκράτειρα Τσισί είχε απομονωθεί στα νέα καλοκαιρινά ανάκτορα. Στη Νότιο Αφρική, ο δεύτερος πόλεμος των Μπόξερ συνεχιζόταν έως το 1902, δύο χρόνια μετά τη νίκη των Εγγλέζων τον Σεπτέμβριο του 1900. Ο αιχμάλωτος πολέμου από την 15^η Νοεμβρίου, 1899, Γουίνστον Τσόρτσιλ, έμελλε να γίνει διάσημος,